

KENTLEŞMENİN GENEL OLARAK SONUÇLARI

(Sayfa 37-50)

Prof. Dr. Ali ACAR
Selçuk Üniversitesi İİBF
ORCID ID:
alacar@selcuk.edu.tr

Öz

Nüfus artışıyla beraber kentleşmenin sağlıklı bir şekilde hızlanması, ormanların azalması, doğanın dengesinin bozulmasına yol açmaktadır. Ekonomik ve teknolojik faktörler sonucu doğayı tahrip eden doğayı kendi çıkarları için yaşamı için iyi niyetlerle veya bilinçsiz olarak tahrip eden insan, çevrenin bir parçası olan insan, boyutları hayvan ve bitki türlerinin çoğunu da dünyada kaldıracak şekilde tahrip etmektedir. Planlanmadan oluşan nüfus artışı, sanayideki gelişmelerden inşaat sektörünün dengesiz kalkınmasına, hizmet sektörünün bozuk yapısına, ve işsizliğin yaratmış olduğu çevre sorunlarına ve mevzuat yetersizliğine kadar değişik yapıdaki gelişmeler ekonomik etkilerin artmasına yol açmaktadır.

Anahtar Kelimeler, Kentleşme Çevre Gecekondu

GENERAL CONSEQUENCES OF URBANIZATION

Abstract

The unhealthy acceleration of urbanization, the decrease in forests, and the deterioration of the balance of nature with the increase in population. Man, who destroys nature as a result of economic and technological factors, destroys nature for his own interests with good intentions or unconsciously, destroys human beings, who are a part of the environment, in a way that removes most of the animal and plant species in the world. Population growth due to planning, developments in the industry, the uneven development of the construction sector, the corrupt structure of the service sector, environmental problems caused by unemployment, and the inadequacy of legislation lead to an increase in economic effects.

Keywords, Urbanization Environment Slum

GİRİŞ

Kentleşme toplumsal değişim neticesinde ortaya çıkan bir süreç olarak toplumsal yapıda belli başlı değişimleri de beraberinde getirmiştir. Kentin coğrafi ve demografik açıdan genişlemesine yol açarken kente yeni olanaklarla birlikte yeni sorunların oluştuğu, kentin fiziki ve sosyal yapısında farklı unsurların yol açtığı değişimlerin hayat tarzlarında değişimler meydana getirdiği aşikar olmaktadır. Bununla birlikte toplumsal kurumlar da kentleşmenin etkisiyle dönüşüme uğrayarak, hem ekonomi ve hem de siyasi kurumlarda yapısal dönüşümler meydana getirmiştir. Kentleşme sürecinde yeni ekonomik ve sosyal düzenlemeler getirilmesiyle, toplumsal yaşam ve ilişkiler de niteliksel açıdan farklılaşmaya başlayabilmektedir. Kentleşme sahip olduğu nitelikleri ölçüsünde kentsel yerleşmelerde yalnızca ilerleme anlamında yenilikler yaratmaz, kentsel yaşamda daha önce bulunmayan bazı kentleşme süreçlerinin de insanların hayat sirkülasyonlarında önemli değişimlerin oluşmasına da yol açabilir.

Türkiye'de iç ve dış dinamiklerin etkisiyle tarımda meydana gelen değişimler; makineleşme, düşük gelir, geçim sıkıntısı, ekilebilir toprakların azalması ve işsizlik, özetle kırsal itici faktörleri Türkiye'de kentleşmenin başlangıcı ve hızına etki etmiş, ilerleyen zamanlarda bu faktörlere kentin çekici gücünün (iş olanaklarının kırsal alanlarla yüksek olması, eğitim, sağlık ve hizmet alanlarındaki imkanlar) eklenmesi ile kentleşmenin hızı artarak devam etmiştir. Başka bir deyişle, kırsal alanlarda sosyal yapının değişimi ile başlayan süreç mevcut yapıda bir takım yeni oluşumlara sahne olmuş ve bu süreç içerisinde kırsal alanlarda yaşayan nüfus "göç" ile seçimini netleştirip kentlere akın ederek kentleşmeyi başlatan nedenler arasında yerini almıştır. Pazara dönük üretime geçiş ile birlikte, büyük yatırım gereken durumda, 250 dönümden az toprağı olan köylüler, genellikle büyük borçlar altına girmişler ve bunun sonucunda %20-%25'i yirmi yıl içinde topraklarını yitirmişler, ya tarımda ücretli işçi olmuşlar ya da kentlere göç etmişlerdir (Kıray, 2007: 95-96).

1.Nüfus Artışı

Hızlı nüfus artışı dünyamızı olumsuz yönde etkilemektedir. Nüfusları kontrolsüz artan ülkelerin imkanları yetersiz olduğundan kentleşme olayı düzgün ve planlı olamakta, insanlar sağlıksız barınma ve çevre koşulları içinde yaşama durumuna itilmektedirler. Burada önemli olan husus ise nüfus akışkanlığı sonucu kentleşmenin gelişmesi çevrede değişikliklerin oluşması kaçınılmazdır. Kentleşmenin sonucunda çevre bir kez tahrip edilirse iyileştirilmesi güçtür.

Bir yerdeki nüfus artışı; nüfusun akışkanlığına ve sağlık teknolojisindeki gelişmelere sonucu doğum ve ortalama yaş trendlerindeki yükselişlere bağlıdır. Nüfusun zaman içerisinde hızla artması çalışma çağındaki nüfusun tarımsal alanlarından kent merkezlerine doğru göç etmesine neden olmuştur. Kentlerde nüfus artışı hızlı kentleşmeyi beraberinde getirmektedir

Toplumun sosyal, kültürel, politik vb. tüm alanlarıyla yakından ilişkili ve bu alanları derinden etkileyen unsur olarak göç'ün etkisi büyüktür. Dolayısıyla göç olgusu kapsamlı olması, meydana gelişle toplumda ve insanlarda büyük değişiklikler yaratması nedeniyle tüm bilim adamlarının ilgisini çekmiştir. İnsanlık tarihiyle bir paralellik gösteren ve 18.y.y.'da sanayi devrimiyle birlikte ivme kazanarak toplum yaşamındaki önemini ortaya çıkaran kırsaldan kente olan göçün, genel olarak aynı anlamı taşıyan değişik ifadelerle tanımlanmıştır. Bu genel tanımla göç, insanların kendilerine özgü nedenlerle yaşadıkları yerlerden bir başka yere doğru mekan değiştirmesidir (Onat, 1993:3)

Göç eyleminden sonra nüfusun kentsel bölgelerde istihdam imkanlarının sağlanması ancak hizmet sektöründe karşılanabilmiştir. Göç olayı ile çalışma çağındaki nüfusun gizli işsizlikten kurtulmak istemeleri meslek elemanı olunmadığı için kent merkezlerinde vasıfsız istihdam alanlarında gizli işsizlik yöntemiyle istihdam edilmelerine yol açmıştır.(Acar,2006:45)

Günümüzde nüfusun köylerde yaşamakta olan %26'sının büyük bir çoğunluğu geçimini tarımdan sağlamaktadır. Ülkemizde tarım kesimine egemen bulunan koşullarda özellikle son otuz yılda büyük gelişmeler olmuş, bu gelişmeler köylüyü tarımdan dışarı itmiştir. Tarımda verimin düşüklüğü, tarımsal gelirin azlığı, gelirin ve toprak iyelerinin dengesiz dağılması, tarım topraklarının çok parçalanmış olması ve tarımsal makinalaşma 1955'lerden beri Türk tarımının belirgin özellikleri olmuştur. Tarımda, toprakların mirsa yoluyla parçalanması yanısıra üretim hacminin azalması köylünün değişik nedenlerle de olsa tarımdan kopmasını hızlandırmıştır.

Kırsal alanlardan kentlere doğru, zincirleme ve kademeli olarak gerçekleşen göç olayı, toplumsal kurumların, kültürel değerlerin ve kimlik yapılarının dönüşüm sürecini belirleyen en önemli mekanizmalarından birisi olmaktadır (Acar: 2016: 31).

2025 yılından önce dünya nüfusunun üçte ikisinin kentlerde yaşayacağı tahmin edilmektedir (World Atlas:1998)Birleşmiş Milletlerin raporlarına göre, 2050 yılında dünya nüfusu 10 milyarı aşacak ve bu

durumda şehirlerde hayat yaşanmaz hale gelecek, içecek temiz su bulunmayacak, iletişim vasıtaları çalışamaz duruma düşecektir.(Muslu,1985:26)

Nüfus akışkanlığının hızlı olması sonucu kentleşme olayı ile sanayileşmenin birlikte yürütülememesi da sosyal alandan ekonomik alana ,ekolojik ve çevre hakkı alanına kadar bir çok sorunları da beraberinde getirmiştir.

Nüfus baskısıyla kentleşmenin sağlıksız bir şekilde hızlanması, ormanların azalması, doğanın dengesinin bozulmasına yol açmaktadır . Ekonomik ve teknolojik faktörler sonucu doğayı tahrip eden doğayı kendi çıkarları için yaşamı için iyi niyetlerle veya bilinçsiz olarak tahrip eden insan, çevrenin bir parçası olan insan ,boyutları hayvan ve bitki türlerinin çoğunu da dünyada kaldıracak şekilde tahrip etmektedir. Planlanmadan oluşan nüfus artışı, sanayideki gelişmelerden inşaat sektörünün dengesiz kalkınmasına, hizmet sektörünün bozuk yapısına, ve işsizliğin yaratmış olduğu çevre sorunlarına ve mevzuat yetersizliğine kadar değişik yapıdaki gelişmeler ekonomik etkilerin artmasına yol açmaktadır.

2.Hayat Tarzında Değişim

İnsanların buldukları bölgeden başka alanlara ve özellikle kent bölgelerine yaptıkları göçten sonra hayat tarzlarının unsurlarında bazı değişimler meydana gelmektedir. Bu unsurlar, barınma ,beslenme, eğitim, giyim, sağlık, eğlence haberleşme ve ulaşım ile ilişkiler sistemidir

Dünyadaki büyük kentlerin nüfusunun hızla artması, kentleşmenin getirmiş olduğu ilk sorunlardan biri olmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki büyük kentler hızlı ve yoğun bir biçimde göçle mücadele etmektedirler. Bu mücadelenin ötesinde kentleşme nedeniyle ortaya çıkan ekonomik sorunların temelinde insan kaynağının yanlış kullanılması yatmaktadır. Kırdan kente göç eden nüfus, üretken kesimde ve imalat sanayiinde istihdam edilmek yerine ,üretken olmayan hizmetler sektöründe ve marjinal iş alanlarında yoğunlaşmaktadır. Dolayısıyla vasıflı ve üretken olamayan işlerde istihdam edilmeleri sonucu düşük gelire sahip olunması hem ekonomik gelişmeye hem de hayat tarzındaki gelişmelere olumsuz yönde etkileri de bulunmaktadır.

Kırsal kesimlerdeki nüfusun sosyal, ekonomik ve kültürel nedenlerden dolayı kentleşme; kentlerin nüfus ve yüzölçümü bakımından büyümesi sonucunda büyük nüfus kitlelerinin küçük yerleşim birimleri olan köy ve kasabaların oluşturduğu yerleşim birimlerinin fiziki olarak giderek büyümesi yeni kent yapısına dönüşerek ülkenin kent sayısının artmasına yol açmıştır

Kentleşme sadece insanların konut yerleşim birimleri ve ekonomik yapılarını değiştirmekle kalmayarak insanların yaşam tarzlarında da büyük oranda değişimler yaşanmaktadır. Hatta kentleşme sürecinde farklılaşan hayat şartları ve çevre ilişkileri, toplumsal yapıda önemli sorunların oluşması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. (Parlak, 2011: 453). Örneğin Ankara Balgat bölgesinde eski gecekonduların kentsel dönüşüm sonucunda çok katlı konutların yapılması yaşam tarzlarında ve çok katlı konutlarda ikamet edebilme sorunlarını beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla insanların yaşam tarzlarında(barınma, giyim, adet, ilişkiler sistemi) kentleşmenin daha doğrusu kentlileşmenin sonucu değişimlerin yaşanmasıdır.

Kentleşmenin artması ve nüfusun büyük kentlerde yoğunlaşması sonucu toplumsal yapıda da önemli değişiklikler oluşmaktadır. Kırdan kente göç eden birey yaşamış olduğu ekonomik ve toplumsal değişim sonrasında kentte bir statü elde etmeye çalışmaktadır. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kentleşme ve sosyal durum değişikliği belli bir alanda olmamaktadır. Kente kırsaldan göç ederek kentte var olan ağa katılmaya çalışan birey kültürel karmaşa sorunu yaşamaktadır.(Karaman,2003:119) Kente yabancılaşan birey kadar kentte yaşayan insanlarda bu süreçlerden etkilenmektedir. İnsanların kente yabancılaşmasında çevre değişim yanısıra çok katlı konutlarda komşularını tanımayan, kentlerdeki siyasi ve sosyal kuruluşlar ile ilişkiler sistemi kuramayan, kentsel yapı ile bütünleşemeyen heterojen toplulukların oluşmasına yol açmıştır. (Yasa 1970:9-18), Kent merkezlerinde kentsel yapı ile bütünleşemeyen heterojen toplulukların

yabancılaşmayı biraz azaltılması için kendi grupları içerisinde işbirliği, iletişimin oluşturulması amacıyla kendi bölgelerinden gelen hemşerinin yerleştiği alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Örneğin: Ankara da Çankırılılar mah. Erzurumlular mah. Sivaslılar mah. Kümeleşmelerinin oluşması gibi...

Yine, kent yaşamına geçiş sürecinde, kentteki eğitim olanaklarından kız çocuklarının yoğun olarak faydalanması, kadınların çalışma hayatına katılması ve buna bağlı olarak toplumsal statülerinde bir değişim meydana gelmesi, evlenme yaşı ve evlenme tarzının değişmesi gibi durumlarda oluşmuştur. Görüldüğü gibi sosyal yapıda meydana gelen değişimle sosyal mekan değişimi arasında pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur.(Kartal,1992:94)

3.Çevre Kirliliği

İnsanların yaşam kalitesini etkileyen en önemli faktörlerden biri de şüphesiz ki çevredir. İyi ve kaliteli bir çevre, insan sağlığını olumlu yönde etkilemektedir. Kent planlaması bu açıdan çok önemlidir. Kent, sadece fiziksel anlamda bir mekan düzeniği değildir. Kenti kent yapan o kentin ruhudur. Mekana canlılık ve anlam katan insanların kültürel kimlik yapılarıdır. (Özer,2017: 45) Çevre kirliliği genel olarak işletmelerin üretim faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan bir olaydır. Dolayısıyla üretim faaliyeti sonucunda üç aşamalı kirlenme söz konusu olabilmektedir. Bunlardan birincisi, üretim faaliyetleri sırasında ürettiği mallar yanında yan ürün olarak çevreyi kirlenmeye sebep olan ürünler üretmesiyle ortaya çıkmaktadır. Örneğin bir çimento fabrikasının çimento üretimi sırasında havaya atılan duman ve parçacıklar birinci tür kirlenmeyi içermektedir. İkinci tür kirlenmede ise çevre kirlenmesine yol açan yan ürünler olarak ifade edilebilir. Temiz suyu kullanıp kirlenilerek çevreye akıtılmasıdır. Üçüncü tür kirlenme ise; tüketicilerin bilinçsizce tükettiği ürünlerin atıklarını çevre sağlığını düşünmeden çevreye bırakılmalarını içermektedir.(Susamlı,1982:43)

Çevre kirliliği kısaca, nüfusun hızlı bir şekilde artması sonucu alt yapı ihtiyaçları karşılanmamış çarpık kentleşme ile burada yaşayan insanlardan kaynaklı atıkların, gerek kentsel gerek endüstriyel atıkların alıcı ortama (deniz, göl ve ırmaklara) kontrolsüz bir şekilde deşarj edilmesi olarak tanımlanabilir. Tabi ki bu hızlı nüfus artışına yetecek miktarda tarımsal ürün yada diğer ihtiyaçların karşılanması sırasında doğal kaynak tüketimi de kontrolsüz olarak kullanabildiğinden buda çevresel bir risk unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çevre kirliliği insanların üretim ve tüketim faaliyetleri sonucunda doğal dengenin bozulması sonucu çevrenin yaşanabilir ortamdan çıkarılarak her türlü kirliliğin oluşması hadisesidir. Doğal yaşamın kaynağı olan ve dört ana unsur arasında önemli olan üçlü yapı olan “toprak, su, hava”dır. Bunların hiçbiri element değildir, fakat bunlar olmadan da insan yaşamının varolması mümkün olmamaktadır. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de çevresel sorunların nedenleri plansız olarak oluşturulan kentleşme ve sanayileşmeyle yapısıyla yakından ilişkilidir. Aslında çevre üzerinde olumsuz etkileri olan olgu kentleşmenin kendisi olmayıp, plansız kentleşme yapılanmasından kaynaklanmaktadır. İnsanların daha iyi hayat tarzlarına sahip olabilmek amacıyla kentlere göç etmeleriyle artan nüfus, çevresel yapının bozulma nedenleri arasında ön sırada gelmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde görülen plansız kentleşme sonrasında çevre kirliliği yaygın olarak görülmektedir. (Tokuçoğlu,1993:21)Kentleşmeyle birlikte gelişen sanayileşme sonrasında büyük kentlerde çarpık kentleşmeler çevre kirliliğine neden olmaktadır. Verimli tarım arazilerinin fizibilite çalışması yapılmadan kentsel yerleşim birimlerine dönüştürülmesi tarım sektöründe verim rekoltesinin düşüklüğüne ve tarım arazilerinin betonlaşmaya bırakılarak gelecek yıllarda tarımın öncelikli sektör olma kaynağının israfına yol açılmaktadır.

Günümüzde çevre sorunlarının sadece yerel bir sorun olmadığı; aksine bütün toplumları etkileyen küresel bir sorun olduğu gerçeği anlaşılmış bulunmaktadır. Çevreye ilişkin sorunlar ülkelerin tek başlarına çözemeyecekleri kadar büyümüş ve daha karmaşık bir hale gelmiştir. Bu sorunların büyüklüğü ve karmaşıklığı, ulusal ve uluslararası boyutta yeniden yapılanmayı, işbirliği ve yaptırım olmayı zorunlu kılmaktadır. Çevre sorunları kentleşme, sanayileşme ve diğer unsurların doğurduğu olumsuz sonuçlardan biridir. (Akin,2007:37). Özellikle Sanayi Devriminin “Sanayi Toplumu” nu

Journal Of International Social Sciences Academic Researches Dergisi- C:5 |S:1 Yıl: 5- (2021|1)

ortaya çıkarması, birçok sorununu da beraberinde getirmiştir. Sanayi devrimiyle birlikte üretim unsuru olarak algılanmaya başlayan çevre, sanayileşme sürecinde çok yoğun biçimde üretime katılmıştır. Çevrenin bir üretim unsuru olarak görülüp bu şekilde kullanılması, başta kirlilik olmak üzere çeşitli çevre sorunlarına neden olmuştur. Günümüzde çevre ve çevre sorunları giderek artmakta ve önemli bir sorun haline gelmeye başlamış ve ülkeleri, bütün toplumları etkileyerek küresel bir boyut kazanmaya başlamıştır (Kaypak, 2012: 206).

3.1.Hava Kirliliğinin Önlenmesi

Havamızı kirletecek yaklaşımlardan kaçınılması ve daha sağlıklı enerji türlerinin kullanılması gerekiyor. Kirlenmeyi giderecek, trafik ve diğer araçların kullanımı nedeniyle oluşan kirlilikleri giderici, şehir ve çevre düzenlemesini de içeren önlemler alınmalı. Dünyayla paralel şekilde bu önlemleri almamız. Dünya Nöroloji Federasyonunun çağrısına biz de Türk Nöroloji Derneği olarak destek veriyoruz ve 'Beyin sağlığı için temiz hava.' diyoruz. 188 ülkenin verilerinin kullanıldığı, inmeye neden olan faktörlerin araştırıldığı büyük bir çalışmada ortaya konulan bir gerçektir ki inmelerin yüzde 30'una hava kirliliği neden olabilmektedir. (Öztürk,2018)

Kentleşme sürecinde sağlıklı ve insanca yaşayabilir düzeyde konutların ve yaşam alanlarının kurulması önemli olmaktadır.

- Şehrin yerleşim planlamasında, hava sirkülasyonunu sağlayacak boşluk alanlar oluşturulmalıdır.
- Rüzgârın şehir içinde akışını engelleyecek yapılaşma düzenine engel olunmalıdır.
- Meteoroloji Genel Müdürlüğünden alınacak detaylı veriler doğrultusunda hakim rüzgarlar planlamada dikkate alınmalıdır.
- Sanayi tesisleri ile yerleşim alanları arasında belirli mesafe bırakacak imar düzenlemeleri yapılmalıdır.
- Sanayi alanlarının yer seçiminde, yerleşim alanlarının en az etkileneceği alanların belirlenmesi sağlanmalıdır.
- Kent içindeki sanayi tesisi ve imalathanelerin kent yerleşimi dışına taşınması için altyapı çalışmaları yapılmalıdır.
- Yeni ruhsat alacak binalara doğalgaz kullanma mecburiyeti getirilmesi sağlanmalıdır.
- Km² başına düşen nüfus yoğunluğunu azaltmak için imara yeni yerleşim yerlerinin açılması sağlanmalıdır. (Mevcut yerleşim yerleri dışında uydu kentler tasarlanmalı.)
- Şehir merkezlerindeki yoğun trafiğin çevre yollara aktarılması sağlanmalıdır

Ölçüm Ve İzleme

- Şehrin belirli bölgelerinde hava kalitesi ölçme istasyonları kurularak daha doğru sonuçlar halkın bilgisine sunulmalıdır.
- Belediyelerde hava kalitesi izleme şube müdürlükleri kurulmalıdır. Sanayi kaynaklı hava kirliliği için Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü tarafından denetimler yapılarak önleyici tedbirler alınmalıdır.
- Fırınlardan kaynaklanan emisyonların azaltılması için uygun yakıt kullanmaları sağlanarak bacalara filtre takılması sağlanmalıdır.

3.2. Su Kirliliğinin Önlenmesi

Çevre kirlenmesi denince genellikle hava, su ve toprağın kirlenmesi düşünülür. Bu çevre kirliliğinden en kolay ve çabuk kirlenen kuşkusuz sudur. Su kirliliği, istenmeyen zararlı maddelerin, suyun niteliğini ölçülebilecek oranda bozmalarını sağlayacak miktar ve yoğunlukta suya karışma olayıdır. Yeryüzündeki sular, güneş ışınlarının sağladığı enerji ile sürekli bir döngü içinde bulunur. İnsanlar, yaşamlarını devam ettirebilmek için, suyu bu döngüden alır ve kullandıktan sonra tekrar aynı döngüye

geri ilave eder. Bu döngü sırasında kullanılan suya karışan maddeler, suyun fiziksel, kimyasal ve biyolojik özelliklerini değiştirerek “su kirliliği” olarak adlandırılan durumu ortaya çıkarmıştır. Su kirlenmesi, su kaynağının fiziksel, kimyasal, bakteriyolojik, radyoaktif ve çevreyle ilgili özelliklerin olumsuz yönde etkilemektedir.

Suların kirliliğine neden olan süreçler ve kaynaklar aşağıda bulunan maddelerle özetlenebilir (Çepel, 2003: 3

- Konutlar, sanayi kuruluşları, termik santrallerden arıtılmadan çevrelerine bırakılan kirliliği sular (atık sular),
- Gübreleme ve zararlılarla mücadele yapılan tarım ve orman alanlarından, yeraltı sularına karışan çeşitli kimyasal zararlı maddeler,
- Tarımsal sanayinin kullanmış olduğu suyu arıtmadan çevreye bırakılan sular,
- Nükleer santrallerden çıkan sıcak sular,
- Toprak erozyonu gibi süreçler ve maddeler su kirliliğini meydana getiren başlıca kaynaklardır.

Bunların hepsi doğrudan doğruya veya dolaylı olarak canlı ve cansız varlıklara zarar vermektedir.

Su kirliliği de hava kirliliğinde olduğu gibi insan ve doğal faktörler göz önüne alınarak belirli bir düzeyi aşması durumunda ortaya çıkmıştır. Günümüzde giderek küresel boyut kazanan su kirliliği büyük bir sorun haline dönüşmüştür.

Özellikle kentlerde oturanların kimyasal maddelerin kullanılması sonucu temiz su kaynaklarının ve tarım alanlarının doğal yapısının bozulduğuna ilişkin yoğun bilimsel çalışmalar olmasına rağmen bu konuda insanlarımızda bilinçlenme düzeyinin yetersiz kaldığı görülmektedir.

3.3.Küresel Isınma ve İklim Değişimi

Küresel ısınma, atmosfere salınan gazlar sayesinde sera etkisine maruz kalarak dünya üzerinde olumsuz etkiye bırakmıştır. Bu olumsuzluk dünya üzerinde canlıların yaşamında bir takım olumsuzluklara yol açmıştır. Bu ısınma, sonucunda kutuplar ve yakın bölgelerindeki buzları eriterek canlı yaşamını tehlike altına almaktadır.

Küresel ısınmaya etkilerine bağlı olarak kutuplardaki buzulların erimesiyle son 20 yıl içinde deniz seviyesi 15-20 cm yükselme göstermiştir. Küresel ısınmanın etkileri giderek arttığına göre bir süre sonra kutuplardaki tüm buzullar eridiğinde deniz seviyesi yükselecek ve deniz seviyesinde ve altında toprağa sahip olan Hollanda, Almanya, Danimarka gibi ülkelerin toprakları deniz sularıyla kaplanacağı ve tuzlanacağı için verimsizleşerek, gıda üretimi azalacak, dünyada açlık krizine neden olacaktır. Kutup bölgelerindeki donmuş toprakların tuttuğu önemli sera gazlarından CO₂, atmosfere salınacak ve küresel ısınma etkilerinin daha da şiddetli olmasına neden olacaktır. Atlas okyanusundaki Golfstrim ve Labrador gibi su akıntıları ile diğer deniz ve okyanuslardaki su akıntıları da yavaşlayacak ve denizlerin sıcaklıkları artacağından, buralardaki canlı yaşamı tehlike altına girecektir. Denizlerin akıntılarının azalmasından dolayı oluşacak besin kıtlığı ve çevre kirliliği insan yaşamı başta olmak üzere tüm canlıları tehdit edecektir (Akın, Galip (2007:48).

21. Yüzyılda yaşanan iklimsel değişikliklerin olası etkileri

Ekosistemler

Pek çok ekosistemin direnme kapasitesiaşılabilir.21. Yüzyılın ortalarından itibaren orman alanları ve okyanusların yutak özellikleri ortadan kalkarak iklimsel değişiklikleri hızlandırabilir. Ortamala sıcaklık artışının Sanayi Devrimi öncesine göre 2°C'yi aşması halinde bitki ve hayvan türlerinin %30'u yok olabilecektir.

Gıda

Orta ve yüksek enlemlerde, bölgesel ölçekte, bazı bitki türlerinde sınırlı verim artışı beklenebilecektir. Ancak nüfusun daha yoğun olduğu alçak enlemlerde, kurak ve tropik bölgelere tarım üretiminin ciddi azalarak açlık tehlikesinin artaca bileceği öngörülmektedir.

Kıyılar

Kıyı erozyonu ve insan kaynaklı baskılar nedeniyle kıyı alanlarındaki riskler şiddetlenebilecektir. 2080’li yıllarda, nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu alçak konumlu mega deltalara sahip Asya ve Afrika’da etkiler daha da ciddi hissedilecektir.

Yerleşim Alanları

Kıyı ve nehir deltalarında kurulu, iklimsel değişikliklerden çabuk etkilenebilecek kaynaklara dayalı ekonomi ce sektörler ile hızla büyüyen kentler, daha fazla etkilenebilecektir.

Sağlık

Yetersiz beslenme, aşırı hava olayları, salgın hastalıklar milyonlarca insanı etkileyebilecektir. Etkilenme derecesi ise, eğitim ,halk sağlığı altyapısı ve ekonomik duruma göre farklılık gösterebilecektir.

Su Kaynakları

Buzulların yok olması, kar örüntülerinin erimesi nedeniyle dünya nüfusunun 1/6’sının tatlı su kaynakları ciddi oranda azalacaktır. 2050 itibarı ile yüksek enlemlere yüzey akışları %30’a varan oranda artarken Akdeniz de dahil olmak üzere, bazı orta enlemlerde su kaynakları %40’a varan oranda azalabilecektir.(Arıkan ve özsoy, 2008: 20-21).

Küresel ısınmanın etkileri arasında iklim değişikliğe olumsuz birtakım sorunlara yol açtığı gözlenmektedir. Ekosistem, gıda, kıyılar, sağlık ve su kaynaklarına etkileri tablo da açıkça gösterilmektedir.

4.Gecekondulaşma

Türkiye’de kentleşmenin sonucu ortaya çıkan sorunların en başında gecekondu sorunu gecekondu halkı ülkenin ekonomik ve toplumsal siyaseti etkilemesi noktasında ülke yazgısını belirleyecek bir noktaya ulaşmıştır. Türkiye’de kentleşmenin sonucu ortaya çıkan sorunların en başında gecekondu sorununun olduğunu belirten Kongar’a göre gecekondu halkı ülkenin ekonomik ve toplumsal siyaseti etkilemesi noktasında siyasi seçim dönemlerinde siyasilerin arka bahçeleri konumunda yer aldığı görülmektedir.(Kongar,2003:560)

Gecekondu, yaşam tarzı ve kültürel unsurları ile kendine has farklı özellikleri ve kimlikleri olan bir yapıdır. Gecekondu köyle kent arasında uzanan çizginin bir ara noktası değil, tam tersine ne köylü ne de kentlidir. Yerleşik bir bir kültüre sahip çıkmadığından ,gecekondu da yaşayanlarda bir belirsizlik ve arada kalmışlık, kendini kadercilik yumağında ve ferdiyetçi yapı ağında buluverir. Demografik faktörlerin ağır basması sonucu kırsal bölgelerden kopan nüfus, kendi bölgelerinden daha önceden gelmiş yerlerdeki hemşerilerine ya da gruplara katılmaktadır. Aslında zaman süreci içerisinde gecekondu da yaşayan nüfus kırsal bölge kültürüyle ,kent kültürü arasındaki çatışmaları önleyenve kırsal bölgelerden gelen nüfusun kent hayatına intibaklarında bir tür staj dönemi geçirmelerini sağlayan bir olgu, bir anlamda sosyal çözülme ve onun sonuçlarını önleyen, kırsal bölgeden gelen nüfusu ilk anda kentin şok dalgasından tecrid eden hatta koruyan bir organizasyon mekanizması sayılabilir. Dolayısıyla zaman süreci içerisinde gecekondu da yaşayanlar yaşam tarzı ve kültürüyle bütünleşme sağlamıştır.(Dönmezer,1985:68)

Sözlük anlamı “ izinsiz olarak hemen çatıverilen yapı” hatta bir gece de mantar gibi ortaya çıkan şeklinde olan gecekondu’nun hukuki açıdan tanımı “775 sayılı gecekondu kanununda tanımlanmaktadır. Gecekondu imar ve yapı işlerini düzenleyen mevzuata ve genel hükümlere bağlı kalmaksızın

kendisine ait olmayan arazi veya arazi üzerinde sahibinin rızası olmaksızın yapılan izinsiz yapılarıdır.(775 Sayılı Kanun Mad.2)

1960’larda başlayan sanayileşme sonrası köylerden şehirlere göç başlayınca Devletin bunu hemen görüp reaksiyon vermesi gerekirken, o tepkinin verilememesi sonucu sanayi bölgeleri ile şehir merkezlerinin arasındaki kamu arazileri ve vakıf arazileri göç edenler tarafından gecekondular için kullanılmıştır. Gecekonduların önlenmesi amacıyla 1966 yılında bir Kanun çıkarılmasına rağmen, Devlet köylerden göçen halka konut alanları göstermediği için veya sosyal konutlar sağlayamadığı için barınma ihtiyacındaki halk bulduğu boş arsalara gecekondular yapmaya devam etmiş ve 1980’lere kadar gelinmiştir. 1980’lerde belediyeler de devreye girip bu sorunu çözelim deyince 2981 sayılı Kanun çıkarılarak gecekondular yapılmış olan arsaların 400 m²’si gecekondular sahiplerine verilmiştir.(2981 S.K 8/b maddesi)

Kentlerde yapılan araştırmalar, göç edenlerin birbirinden çok farklı toplumsal ve kültürel ortamlardan geldiklerini göstermektedir. Genel olarak, “köylü” olarak tanımlanan ve çoğu zaman türdeşmiş gibi algılanan grupların, toprakla ilişkileri ve mülkiyet kurumu içindeki konumları birbirinden çok farklı olabilmektedir. Örnek olarak, Güney Doğu Anadolu’da toprakta hiçbir hakkı olmayan marabalar, ya da kadastro geçmemiş bir köyde, nesiller boyunca “zilyetlik” hakkıyla ailecek geçimlik üretim yaparak yaşamış olanların, hem konut, hem de toprak mülkiyeti konusunda farklı deneyimler yaşamış oldukları açıktır. Bu bağlamda “köylüler” kente birbirinden çok farklı “mülkiyet” deneyimleriyle gelmişlerdir (Erder, 2007:270).

Göç ve sonrasında gecekondularla kente uyum sağlamaya çalışan kırsal kesimden kente göç yoluyla gelenlerde dikkate değer sorunlar göze çarpmaktadır. Bunlar (Uslugil, 2010:31);

Kırsal alanda mevcut olan kültürlerin ve değerlerin kent değerleriyle çatışması: Bu çatışma, büyük kentlerimizde gecekondular kültürünün doğmasına neden olmuştur. Gecekondulara kır değerlerinin devam ettiği ve bunlara saygı gösterenlerin çokluğu dikkati çekmektedir. Türk kırsalının kişiliğini etnik grubu, dini ve mezhebi şekillendirir. Kırdaki bu kişilik büyük ölçüde kentlerde de devam eder. Çünkü hemşehriler hemen hemen aynı bölgelere yerleşmektedirler.

Ekonomik yetersizlik: Göçle kente gelen nüfusun, kentte karşılaştığı en temel güçlük işsizlik ve geçim sıkıntısıdır. Kentte, gereken önemli bir problemdir. Büyük kentlere göç eden bu kırsal nüfus, kentte yaşamak uğruna bu yoksulluğa katlanmaktadır ve bu insanlar yoksulluğu hayatlarının bir parçası olarak algılamaktadırlar.

Eğitim düzeyinin düşüklüğü: Kentin iş hayatı, uzmanlaşmış ve beceri kazanmış insanları kabul etmektedir. Özellikle yüksek gelir getiren işler, yüksek veya mesleki teknik eğitimi gerektirmektedir. Göçle gelen gecekondular nüfus mevcut eğitim düzeyiyle bu işlere girmekte uzun süre zorluk çekmektedir.

Göç edenlerin kentliye duyduğu eziklik duygusu: Göçle büyüyen az gelişmiş toplum kentlerinde, modern sektörlerde istihdam imkanı olmadığı zaman yoksulluk kültürü ortaya çıkmaktadır.

“Düşük ve orta gelirli ülkelerdeki birçok kent merkezinde, yeterli su kaynaklarına ve sanitasyona erişimi olmayan insanların büyük bir kısmı gecekondulara ya da imarsız yerleşim yerlerinde yaşamaktadır. Konutların büyük kısmı imarsız ve kaçaktır; yasadışı olarak işgal edilmiş ve bölünmüş araziler üzerine inşaat ve imar yönetmeliklerine aykırı evler kondurulmaktadır. Bu hizmeti sunacakları yasal ya da tapuda kayıtlı bir “mülk sahibi” bulamayan kurumlar için zorluk yaratmaktadır ve yönetim buldozerlerle yıkabileceği yerleşim yerlerine su ya da kanalizasyon boruları döşemeyi riskli hale getirmektedir. Aslında, resmi hizmet sağlayıcılarının bunu yapması çoğu zaman yasadışıdır” (Satterthwaite ve McGranahan, 2007:35).

Gecekondular kent etrafında kümelenmiş, sağlıksız koşullarda yaşamaya çalışan kesimlerde sosyo-psikolojik sorunlar oluşturmaktadır.

Çevre sorunları, bir yandan toprağını ekemeyen, balığını tutamayan ya da bulunduğu yerleşim alanını terk etmek zorunda kalan yeni yoksul kitleler oluştururken, diğer yandan göç etme olanağını bulamayan yoksul kitlelerin yıkıcı faaliyetlerinden dolayı da artmaktadır. Pek çok gecekondü bölgesinde yapılan araştırmalar, çevre sorunları ile yoksulluğun iç içe geçtiğini göstermektedir. Ancak bu yakın ilişki kaçınılmaz olarak burada yaşayan insanların çevre sorunlarına karşı duyarsızlaşmasına neden olmaktadır. (Gevrek vd., 2007: 52). Diğer bir ifade ile ülkelerde yaşanan gelir dağılımı sorunu birçok insanın daha kirli bir çevrede yaşamasına yol açtığı gibi, aynı zamanda bu insanların çevrenin korunmasına karşı daha çok duyarsızlaşmasına neden olmaktadır. Böylece yoksul insanların doğanın tahribatına yol açacak davranışlarda kolaylıkla bulunabilmektedir

Gelişmekte olan ülkelerde ekonomi, çoğu zaman dar bir çerçevede sanayiden ibaret bir sektör gibi kabul edilmektedir. Oysa bu ülkelerde sanayi ekonomide ağırlıklı bir sektör olsa bile, doğal kaynaklar ve en önemlisi de tarım temel bir sektördür . Her şeyden önce de doğal kaynakların korunması insanın hayatta kalabilmesi için temel bir zorunluluktur. Diğer yandan “yoksulluk en büyük çevre düşmanıdır”. Doğa bütün ekonomik faaliyetlerin temeli olmakla birlikte, genel olarak gelişmekte olan ülkelerde bu gerçek çoğu zaman göz ardı edilmektedir. Çünkü ülkeler ekonomik ve teknolojik açıdan belli bir seviyeye ulaştıktan sonra, çevrenin korunması için kolaylıkla mücadele edebileceklerini düşünmektedirler. Bu nedenle de “önce gelişme, sonra çevre koruma”, anlayışı adeta bu ülkelerin temel bir politikası haline gelmiştir. Oysa bu yaklaşım, son derece yüksek maliyeti olan, çoğu zaman da geride temizlenecek bir çevre bırakmayan, “önce kirlen sonra temizle” anlamına gelen politikalar (WBGU, 1995: 41). Gelişmekte olan ülkelerin çevreyi koruması için ülkelerindeki yoksulluğa çare olacak politikalar üzerinde çaba harcamaları kadar doğal bir şey olamaz, ancak bunu çevreyi kirlenmeden yapmaları temel bir politika olmalıdır .

5. Kentsel Dönüşüm

Bozulan kent dokusunun yeniden iyileştirilmesi, kent çevrelerinde yağmalanan alanların kente geri kazandırılması amaçlanmış ve bir ölçüde kenti iyileştirme, sağlıklılaştırma ve güzelleştirme amaçlı kentsel dönüşüm başlatılmıştır. Kenti iyileştirme, sağlıklı hale getirme ve güzelleştirme amacına yönelik kentsel dönüşüm 2005 yılındaki Belediye Kanunu 73. madde değişikliği sonucu gündeme gelmiş olmakla beraber, ilk uygulama değildir. Bu konudaki ilk uygulama 1966 yılında Gecekondü Kanunu ile ortaya çıkmıştır. Mevcut gecekonduların ıslahı ve tasfiyesi ile Ülkemizde ilk kentsel dönüşüm çalışması başlatılmıştır. Bu çalışma başarıya ulaşamamış, Populist siyasete seçimlere kurban gitmiştir.1984 yılında 2981 sayılı Kanun devreye alınmıştır. Kenti iyileştirme, sağlıklılaştırma ve güzelleştirme yönünde bir başka hukuki düzenleme Toplu Konut Kanunudur. Bu Kanunla gecekondü alanlarının iyileştirilmesinden, köylerin geliştirilmesine, sağlıklı konutlar üretmeye kadar pek çok amaç ortaya konmuştur.

İyileştirme, sağlıklılaştırma ve güzelleştirme için yapılan kentsel dönüşümde belirli bir alan için ilk uygulama 2004 yılında çıkarılan 5104 sayılı Kanundur. Kuzey Ankara girişindeki gecekonduların kaldırılarak yerine siteler şeklinde bir yerleşim oluşturularak, yerinde kentsel dönüşüm uygulaması yapılmıştır. Kenti iyileştirme, sağlıklılaştırma ve güzelleştirme amaçlı kentsel dönüşümde en önemli yasal düzenleme 2005 yılında yapılan Belediye Kanunu 73. madde değişikliğidir. Bu amaçlara depren ve tarihi, kültürel yapıları da dahil eden 73. madde; çıkar çıkmaz belediyelerce uygulamaya başlanmış, ancak içindeki “dönüştürme” doğrultusunda zorlayıcı araçların ve teşviklerin yetersizliği sebebiyle başarıya ulaşamamış, bazı pilot bölgelerde uygulanabilmiştir. Ülkedeki siyaset ve bürokrasi anlayışı bu çalışmalarını yeterli düzeyde istenilen seviyede başarıya ulaşamamasında büyük bir etken olmuş ve bu hantal işleyiş kentsel dönüşüm gelişmesinde aksaklıklar eksiklikler kentsel dönüşümün ilerleyememesinde önemli yer tutmuştur.

Kentsel dönüşüm, bir bakıma kentin merkezinden dışa doğru büyümesi, merkezde de mevcut dokunun yenilenmesi ve çağdaş gereksinimlere uygun bir şekilde yeniden biçimlendirilmesi anlamına gelmektedir. Düzensiz kentleşme ise, bu sürecin plansız, programsız ve projersiz bir şekilde, gelişigüzel, rastgele, hızlı ve kontrolsüz bir biçimde oluşması demektir. Her türlü estetik kaygıdan

uzak, insan ve çevre uyumunu dikkate almayan altyapı, su, yol, kanalizasyon sorunlarını çözmeyen, kentsel dönüşümde insanların yaşam alanlarının, güzel ve yaşanabilir düzeyde islah edilmediği vurgulanmaktadır. Kentsel yaşamda gelirin dağıtımının bölgeler ve insanlar arasında adil ilkeler kullanılarak adil yollarla sağlanmasıyla ilgilidir (2006:94- 96). Adil dağıtımın sağlanmasında en önemli üç kavram ise sırasıyla ihtiyaç (gıda, konut, sağlık hizmeti, eğitim, toplumsal ve çevresel hizmet, tüketim malları, boş zamanların değerlendirilmesi olanakları, enit konforları ve ulaşım hizmeti), ortak yarara katkı ve liyakat olarak belirlenebilir (Harvey, 2008:94-98).

Metropolün yapı taşı denilen değişim kavramı; yaşamın başlangıcından süregelen zaman içerisinde tanımlanmaktadır. Yaşam içerisinde değişen insan, etrafındaki mimari çevresini de kendi koşullarınca şekillendirmek için değiştirir. Değişim temeline dayanan insanoglu, kendini de değişim üzerinden var eder. Çevresiyle sürekli bir etkileşim içerisinde olan insan, canlı organizma diyebileceğimiz kentleri kurup, farklı yaşam pratikleri ile de kentini de dönüştürmeye başlamıştır. İlk kentlerden, teknolojinin esiri olan günümüz kentlerine kadar olan süreçte değişim-dönüşüm olgusu her zaman var olmuştur. Değişimin yolunu açtığı dönüşüm; şüphesiz ki yaşanan dönemlerin sosyal, politik, teknolojik ve de ekonomik etkenleri ile kenti kendi üzerin-den dönüştürmeye hızla devam etmiştir. (Keleş,2006:438)

20. yüzyıldan itibaren dünyada yükselen ekonomik kriz ve kentlinin hayatında daha fazla çalışmayan küreselleşme, globalleşme gibi kavramlar ile neo liberal kent politikaları, yerellik kavramının artan bir ivme ile daha fazla önem kazanmasına, kentlinin çeşitli sivil veya politik örgütlenmelerle beraber kent hakkına sahip çıkma yolunda bilinçli ve aktivist bir hak talep etme sürecine girmesine sebep olmuştur. Bu süreçte dünyanın pek çok ülkesinde yükselen kentsel muhalefetin sesleri ve haklarını geri almak için mücadele eden kentlinin oluşturduğu eylemlilik hali, teknolojik olanaklarla beraber dünyanın bambaşka yerlerinden yakın olarak izlenebilmektedir. Kentsel haklarla beraber “kullanıcı katılımı” kavramının kentsel politikalara dahil edilmesi de bir gereklilik ve zorunluluk olarak bu çağda yerini almıştır.

Özellikle 1990’lı yıllardan itibaren kent planlamanın gündemine girmiş ve günümüzde kentsel politikalar çerçevesinde önemli bir yer kazanmış olan kentsel dönüşüm, “fiziksel ve sosyal açılardan çöküntü sürecine girmiş kentsel alanları yeni-den yaşanabilir canlı alanlar haline getirmeyi ve kente yeniden kazandırmayı hedefleyen kapsamlı ve entegre bir vizyon ve eylemler bütünü” olarak tanımlanmaktadır (Roberts, 2000:17). Bu eylemler bütünü, gerek yitirilen bir ekonomik etkinliğin yeni-den geliştirilmesi ve canlandırılmasını gerek işlemeyen bir toplumsal işlevin işler hale getirilmesini ve toplumsal dışlanma olan alanlarda toplumsal bütünleşmenin sağlanmasını gerekse çevresel kalitenin ve ekolojik dengenin kaybolduğu alanlarda bu dengenin tekrar sağlanması hedeflerini içermektedir. “Urban regeneration” bazı kaynaklarda Türkçeye “kentsel yenileme” olarak çevrilmişse de, kent planlama literatüründe “kentsel yenileme”, “urban renewal” kavramının karşılığı olarak yer almıştır. Bu tez çalışmasında da, “urban regeneration” ve “urban transformation” kavramlarından yararlanılarak, Türkçe karşılığı olan “kentsel dönüşüm” kullanılmıştır.

Kentsel alanlardaki ekonomik, toplumsal, fiziksel ve çevresel çökme ve bo-zulmaya karşı verilen bir cevap olarak görülen kentsel dönüşümün ayırt edici üç özelliğini belirtmekte fayda vardır©Acar,2008:

- Bir yerin (mekanın) doğasını değiştirmeyi ve yerleşik halk ile söz konusu yerin geleceğinde söz hakkı bulunan diğer aktörleri sürece dahil etmeyi amaçlar.
- Bölgenin özel sorunlarına ve potansiyeline bağlı olarak devletin temel işlevsel sorumlulukları ile kesişen hedefleri ve faaliyetleri içerir.
- Ortaklığın özel kurumsal yapısı değişkenlik gösterse de, genellikle farklı paydaşlar (ortaklar) arasında işleyen bir ortaklık yapısı içerir

Kentsel dönüşüm, var olan yapının yok edilerek yeniden oluşturulması biçiminde eleştiriler olsa da, tam tersine var olan ve korunması gerekli bir yapının, korunarak yaşama geçirilmesi için kullanılabilecek bir stratejiler bütünü ifade etmektedir. (Erbey, 2004:81).

Günümüzde İstanbul başta olmak üzere, hemen her kentte hazırlanan ve uygulanan kentsel dönüşüm projeleri; kentlerin sorunlarını çözebilecek sosyal içerikli projeler olmanın ötesinde var olan sorunları arttıran ve yeni sorunlar yaratan projeler görünümü sunmaktadır. Mekânları insandan ve insan yaşamına dair sosyal ve kültürel içerikten kopuk bir meta olarak algılayan bir anlayış çerçevesinde hazırlanan kentsel dönüşüm projeleri, insanları yaşam alanlarından uzaklaştırarak (itererek) kentsel mekânları sadece “kâr ve spekülasyon” amaçlı kullanımlara dönüştürmeyi hedefler niteliktedir (Uysal, 2007: 47).

Kentsel dönüşüm projelerine yerel halkın katılımının sağlanmasının önemi ve yara-tacağı katkı, bölgelerini etkileyen problemlerle ilgili kapsamlı bilgilere sahip olmala-rından dolayıdır. Bu bilgilerin gerek problemin tanımlanmasında, gerekse politikala-rın uygulamaya konulmasında büyük bir önem taşıdığı ise unutulmamalıdır (Atkinson, 2004:3).

21. yüzyıla ait önemli kavramlardan olan kentsel haklar veya kentli hakları; çok aktörlü ve çok stratejili bir kazanımlar sürecini ifade eder. İnsan hakları günümüzde; barınma, çalışma, konut, sağlık hizmetlerinden yararlanma gibi temel hakların yanında; eğlenme, dinlenme, bilgi alma, sağlıklı doğal çevrelerden faydalanma, yönetime katılma, fikir beyan etme, dönüştürme gibi pek çok yeni nesil hakları da kapsamaktadır. “Kentsel kazanım” veya “kent hakkını inşa etmek” demek; bireylerin kente dair kendilerini ilgilendiren her süreçte duruma müdahil olmaları, bölgesel dirençlerini artıran eylemlilik hallerinin korunmasını, kısacası kendi yaşam alanlarını şekillendirebilme hakkını kullanması demektir.

“Kentli hakları, bireylerin kişiliklerini çok yönlü geliştirmek yanında, oturma, üretme, dinlenme ve dolaşma etkinliklerini de yerine getirmelerine olanak tanıyan bir kentsel yaşam çevresi gereksiniminden doğar” (Ertan ve Ertan, 2013, s. 56) . Bu haklar, aynı zamanda kentsel hizmetlerin herkes için adil ve sürekli bir şekilde işlenmesini de amaçlamaktadır. Harvey’e göre ise “Şehir hakkı”; şehrin barındırdığı kaynaklara bireysel veya kolektif erişim hakkından çok daha öte bir şeydir: Şehri gönlümüze göre değiştirme ve yeniden icat etme hakkıdır bu” (Harvey, 2012, s. 45) .

Yaşama hakkı en temel hak olduğuna göre, belli bir nüfus yoğunluğuna erişmiş insan topluluklarının yaşama hakkına bağlı sağlık, konut, su, enerji, yol, güvenlik, eğlence ve boş zaman değerlendirme gibi haklarının bulunması, kent dolayısıyla elde edilmiş hakları göstermektedir. Dolayısıyla kentte, sanayi ve hizmet sektörü bulunmalı, fiziki altyapısı belli bir seviyede olmalı, evrensel değerler yaşanıyor olmalı, eğitim seviyesi yüksek olmalı, düzenleme ve denetleme kurumları yer almalı ve ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlar karşılanabilir olmalıdır. Dolayısıyla burada yer alan haklar, kentli haklarının ana başlıklarını içermekte ve olması gereken geniş bir çerçevede hedeflenen istek ve temennileri de kapsadığından kentli haklarının üst çerçevesini oluşturmaktadır.

Avrupa Konseyi'nin kentsel politikalarından yola çıkılarak oluşturulmuş ve dört temel konuya ağırlık verilmiştir. Bunlar sırasıyla, fiziki kentsel çevrenin iyileştirilmesi, mevcut konut stokunun iyileştirilmesi, yerleşmelerde sosyal ve kültürel olanakların yaratılması, toplumsal kalkınma ve halk katılımının özendirilmesidir. Avrupa Konseyi, insan hakları içinde yer alan kentsel haklarla ilgili olarak, burada 13 maddelik ilkeleri, 20 maddelik de deklarasyonu ortaya koymuştur.

Avrupa Kentsel Şartı'nda yer alan 13 ilke ve 20 maddelik haklar aşağıdaki gibidir.1. Ulaşım ve dolaşım,2. Kentlerde çevre ve doğa,3. Kentlerin fiziki yapıları,4. Tarihi kentsel yapı mirası,5. Konut,6. Kent güvenliğinin sağlanması ve suçların önlenmesi,7. Kentlerdeki özürü ve sosyo ekonomik bakımdan engelliler, 8. Kentsel alanlarda spor ve boş zamanları değerlendirme,9. Yerleşimlerde kültür,10. Yerleşimlerde kültürler arası kaynaşma,11. Kentlerde sağlık,12. Halk katılımı, kent yönetimi ve kent planlaması,13. Kentlerde ekonomik kalkınma.

20 maddelik deklarasyonun başlıkları ise; 1. Güvenlik,2. Kirletilmemiş, sağlıklı bir çevre,3. İstihdam,4. Konut,5. Dolaşım,

Maddeleştirerek saydığımız bu genel çerçevenin içinde insan hakları olarak bir çok kentli hakları yer almaktadır. Burada yer alan hakların şu anda hangilerinin ne ölçüde bizim mevzuatımızda yer aldığını ve korunması bağlamında yerel siyaset olarak yerel yönetimlere düşen görevleri ortaya koymakla kent hukukunun genel çerçevesini çizmiş olmaktadır.

6.Sürdürülebilir Kentleşme

Sürdürülebilir kentleşme yaklaşımı, kentsel gelişmeyle birlikte ortaya çıkan ve kentsel gelişmeyi etkileyen fiziki, sosyal, ekonomik unsurların birbiriyle ilişkilerini ele almakta; ekonomik ve sosyal gelişimin çevre koruma ve iyileştirme amacı ile birleştirilmesini ön görmektedir. Ayrıca kentsel gelişmeyi etkileyen tüm doğal çevre ve ekonomik faktörlerin, toplumu ilgilendiren sosyal etkileşim unsurlarını kapsamakta, sosyal gelişimin çevre koruma ve iyileştirme amacı ile birleştirilmesini önemini vurgulamaktadır. Kentsel gelişmeyi etkileyen bu faktörler aynı zamanda; kentsel gelişmenin etkilediği unsurlar olarak da karşımıza çıkabilmektedir (Ünal, 2012:849).

Sürdürülebilir kentler artık bir zorunluluktur ve oluşturulmaları yolunda yeni tanımlamalar, bakış açıları, ilkeler ve niteliklere gereksinim vardır. Sürdürülebilir kent, taşıma kapasitelerinin üstünde kullanımı sonucunda doğal değerlerin geri dönülemeyecek şekilde yok olmasını önleyen ve şimdiki kuşakların yanında gelecek kuşakların da ihtiyaçlarını karşılayıcı gelişme biçimini benimseyen kent olarak belirtilmektedir (Bayram, 2001:255).

Kentlerin yaşanabilirliğini tanımlarken, ulaşılabilirlik, eşitlik, adil olma ve katılım gibi hakların da dikkate alınması ve kentlinin sosyal, ekonomik, kültürel ve çevresel niteliklerinin iyileşmesinin sürekliliği önem taşımaktadır. İnsan yaşamının nitelikli ve sağlıklı sürdürülebilirliğinin sağlanması, ekonomik ve toplumsal mekanizmaların sağlıklı işleminin yanı sıra, öncelikle çevresel varlıkların korunmasıyla sıkı sıkıya bağlıdır. Başka bir deyişle, insanın "insan hakkı" olarak, önce yaşamsal ve barınma, beslenme, ulaşım, sosyal güvenlik ve haklar (iş-egitim-sağlık) gibi temel gereksinimleri; daha sonra eğlence-dinlenme, sanatsal ve kültürel etkinlikler, sosyal dayanışma ve etkileşimi artıracak örgütlenmeler gibi öteki temel gereksinimlerinin, yaşadığı toplumda sağlanabiliyor olması ile başlamakta, sağlıklı ve dengeli bir doğal çevreyle bütünleşmektedir.(Negiz,yalçın,2019:326)

Bu bağlamda yaşanabilir düzeyde kentli hakları, insan yaşamının sürdürülebilirliği için vazgeçilmez unsurlar arasında sayılabilmektedir. Öte yandan insan yaşamının sürdürülebilirliği açısından, toplumların yaşamlarını sürdürdükleri kentler de bireyler için özel bir anlam ve önem taşımaktadır. Kentler de bireyler gibi gelişen, değişen, bireyin kent mekanına yönelik davranışlarına, katkılarına bağlı olarak biçimlenen, dönüşebilen, tepki veren, kısaca yaşayan mekanizmalardır. Birey gereksinimlerini kentte ararken, kentler, bireye kendini var etmesi ve sürdürmesi için gerekli fırsat ve olanakları sunabilmelidir. Bir kentin sağlıklı olması demek onun varlık nedeni olan birey ve toplumlara, sağlıklı, yaşanabilir, çekici, kendini yenileme olanağı veren koşullar, mekanlar, ortamlar sunması, sunabilmesi demektir. (Acar,2008:13) Bu ise, kent içinde yer alan ve kentin içinde/üzerinde yer aldığı, tüm toplumsal, çevresel, ekonomik kullanım ve işlevlerin birbiriyle olan etkin, kesintisiz, sağlıklı iletişim ve etkileşimi olarak

özetlenebilmektedir. Bunu bir kentin ve toplumun sürdürülebilirlik ölçütü olarak yorumlamak mümkündür.

Sonuç ve Değerlendirme

Kentleşme hareketi, demografik tanımı ile belli bir süre içinde kentleşme oranında yer alan değişiklik olarak görülebilir. Sanayileşme, teknoloji, sosyal ve siyasal ortamda sürekli dönüşen kent, kente göç edenleri de bu ortam içinde etkileyerek değiştirmektedir

Hızlı nüfus artışı ve şehirleşme, kontrol altına alınmadığı zaman doğal kaynakların ve yaşam çevresinin giderek bozulmasına ve kirlenmesine neden olmaktadır. Bilimsel gelişmelerin analiz edilmesiyle, işletmeler faaliyetleri sonucundan kaynaklanan çevreyle ilgili problemlerin farkına varmışlardır Doğayı işletme çevresinin bir unsuru olarak ele almakta ve işletmelerin doğal çevreye zarar veren önemli yan etkileri olduğunu kabul etmektedirler. Bu olumsuz etkilerin en seviyeye indirilmesi için işletmelerin üretim sistemlerini, ürünlerini ve atık yönetimi süreçlerini yenilemeleri ve kontrolü gerektiğini ifade etmektedir.

Kentleşme sadece insanların konut yerleşim birimleri ve ekonomik yapılarını değiştirmekle kalmayarak insanların yaşam tarzlarında da büyük oranda değişimler yaşanmaktadır. Hatta kentleşme sürecinde farklılaşan hayat şartları ve çevre ilişkileri, toplumsal yapıda önemli sorunların oluşması sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Çevre kirliliği insanların üretim ve tüketim faaliyetleri sonucunda doğal dengenin bozulması sonucu çevrenin yaşanabilir ortamdan çıkarılarak her türlü kirliliğin oluşması hadisesidir. Dolayısıyla kentleşme sürecinde doğal ve yaşam alanlarının korunması konusunda halkımızın bilgilendirilerek, çevre ve insan sağlığı farkındalığının oluşturulması gerekli olmaktadır

Kentsel dönüşüm, fiziksel mekanın dönüşümünün yanı sıra, sosyal gelişim, ekonomik kalkınma, ekolojik ve doğal dengenin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması ile birlikte kapsamlı ve bütünlük bir yaklaşımla ele alındığı takdirde başarıya ulaşabilir. Bu nedenle, Türkiye’de kentsel dönüşüm projelerinin geliştirilmesinde, fiziksel çevrenin dönüşümüyle birlikte, istihdam olanakları da artırılmalı; ekonomik canlılığını yitiren alanlara yeni ekonomik aktiviteler getirilmeli; buna yönelik teşvik programları geliştirilmeli; yerel girişimciliği destekleyici kredi programları oluşturulmalıdır.

KAYNAKLAR

- Acar Ali, , (2008) “Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Projeleri”, Yerel Siyaset, Sayı 31, s. 13.
- Acar, Ali (2017) Yerel Yönetimler Maliyesi, Konya Billur Yay.2017
- Atkinson, Rob, “Urban Regeneration, Partnerships and Community Participation: Lessons from England”, İstanbul 2004 International Urban Regeneration Symposium: Workshop of Küçükçekmece District, İstanbul, 2004, s.119-128.
- Bayram, F., (2001). Sürdürülebilir Kentsel Gelişme: Araçlar, Yaklaşımlar ve Türkiye,(Ed: Ayşegül Mengi), Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları.
- Erbey,Erden, Dilek “Kentsel Koruma ve Yenileşmede Dönüşüm Projeleri – Eyüp Rehabilitasyon Projeleri”, Planlama Dergisi, Sayı: 30, Ankara, TMMOB ŞPO Yayını, 2004/4, s.79-89.
- Erder, S. (2006). "Yeni Kentliler ve Kentin Yeni Yoksulları". Toplum ve Bilim Dergisi, Sayı 66, ss.11-22.
- Ertan, K. A. ve Ertan, B. (2013). Kentli Hakları: Kent ve İnsan Hakları Bağlamında Kentsel Hizmetlere Erişim Hakkı, İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları, Bilgi Üniv. Yayınları, s. 47-70.
- Harvey, D. (2008) The Right To The City, New Left Review, 53, s 23-40.
- Harvey, D. (2008). “The Right to the City,” New Left Review 53, Eylül-Ekim, s. 23–40.
- Harvey, D. (2012). Asi Şehirler: Şehir Hakkından Kentsel Devinime Doğru. Ayşe Deniz Temiz (Çev.). İstanbul: Metis
- Kartal,K.(1992) Ekonomik ve sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentleşme,Adım yay.Ankara
- Keleş Ruşen, (2006)Kentleşme Politikası, İmge Yayınları, İstanbul, s. 438.

- Kıray, M. (2007). Kentleşme Yazıları. 3.Basım. İstanbul: Bağlam Yayınları
- Mehmet Nazım Özer (2017) *Kamusal Mekânda Kentsel Tasarım Rehberlerinin Etkinliği Üzerine Düşünceler. Kamusal Alanların Mekânsal Organizasyonu*,Bartın Üni yay.30
- Muslu, Y., (1985), Su Temini ve Çevre Sağlığı, İstanbul, Cilt 3
- Negiz Nilüfer,Yalçın Özkan (2018), “ Kentli Haklarının Türkiye Eksenindeki Yeri”The Place Of Urban Rights In Turkey(Kaysem 12/Türkiye’de Toplum, Yerleşim Ve Yönetim Kongresi,
- Onat, Ümit (1993). Gecekondu Kadınının Kente Özgü Düşünce ve Davranışlar Geliştirme Süreci, Ankara, T. C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları Yayın No:73.
- Öztürk Şerefür (2018)Ülkemizde ve dünyada inme sıklığı ile sorunun boyutu, Ankara Büyükşehir Belediyesi, “29 Ekim Dünya İnme Günü Konferansı,Ankara
- Roberts, Peter, “The Evolution, Definition and Purpose of Urban Regeneration”, Ur-ban Regeneration: A Handbook, ed. by. Roberts and Sykes, Sage Publi-cations, London, 2000, s.9-36.
- Uysal, Y., (2007), “İstanbul Nereye Gidiyor?”, Ölçü, Sayı: Mart 2007, s 45-53.
- Ünal, Ç., (2012). Türkiye'de Bazı Kentlerin Sürdürülebilirlik Düzeylerinin Coğrafi Göstergelerle Belirlenmesi, The Journal of Academic Social Science Studies, S.5, s.847-871
- WBGU (1995), Welt im Wandel: Wege zur Lösung globaler Umweltprobleme, Wissenschaftlicher Beirat der Bundesregierung Globale Umweltveränderungen (Hrsg), Jahresgutachten, Economica Verlag, Bonn
- Wirth, Louis, Urbanism as we way of Life,American Journal of Sociology,Vol:44s:1-24
- 2981 Sayılı Kanun Kabul Tarihi:24/2/1984 (8 ve 9. Mad.)